

«Οι διαδικασίες SLAPP απέναντι στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Εισήγηση στην ημερίδα για την αντιμετώπιση των Στρατηγικών Αγωγών
ενάντια στη δημόσια συμμετοχή (SLAPPs), ΕΣΗΕΑ, 29.5.2026

Ευάγγελος Νικολάου

Πρωτοδίκης Λάρισας, Διδάκτορας Νομικής ΑΠΘ

evangelos.nikolaou@gmail.com

Σχεδόν νομοτελειακά, σε κάθε νομική ημερίδα, η προσθήκη της φράσης «Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στον τίτλο μιας εισήγησης αποτελεί την προαναγγελία ενός μισάωρου βασανιστηρίου, που όλοι θέλουν να τελειώσει μια ώρα αρχύτερα. Και μόνο στο άκουσμά της, στο μυαλό όσων έχουμε σπουδάσει νομική, ξυπνούν τραυματικές αναμνήσεις, με συνθήκες, πυλώνες, όργανα, ακατάληπτους τρόπους λήψης αποφάσεων και πολύπλοκες νομοθετικές διαδικασίες, που όλοι νομίζαμε ότι είχαμε καταχωνιάσει για τα καλά στα βάθη του φοιτητικού μας ασυνείδητου. Ό,τι κι αν κάνει ο δύστυχος ομιλητής, είναι καταδικασμένος να βλέπει το κοινό του να φυλλοροεί και να βρίσκει σιγά-σιγά καταφύγιο έξω από την αίθουσα ή, στην καλύτερη περίπτωση, στη φιλόξενη αγκαλιά του κινητού του, με την εξαίρεση φυσικά όσων φίλων αγγάρεψε να έρθουν για να τον ακούσουν, που θα υπομείνουν στωικά και με φαινομενικό ενδιαφέρον την όλη διαδικασία.

Η εισήγησή μου δεν φιλοδοξεί να αποτελέσει εξαίρεση από αυτόν τον πολλαπλά επιβεβαιωμένο κανόνα. Ακόμα κι έτσι όμως, πριν σας χάσω, θα ήθελα να συγκρατήσετε ένα πράγμα. Πως, αν δεν υπήρχε το ενωσιακό δίκαιο, το πιο πιθανό είναι ότι δεν θα βρισκόμασταν σήμερα εδώ. Γιατί, ακριβώς επειδή η Ένωση νομοθέτησε και υποχρέωσε τα κράτη μέλη να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για την αντιμετώπιση των SLAPP, αναζωπυρώθηκε η σχετική συζήτηση και τώρα προσπαθούμε να εντοπίσουμε τα όπλα που έχουμε στη φαρέτρα μας. Και το πολύ ενδιαφέρον είναι ότι αυτή η παρέμβαση του ενωσιακού νομοθέτη αποτελεί από παράδειγμα για το πώς

η δικαιοσύνη ρύθμιση ενός κοινωνικού φαινομένου μπορεί να έρθει «από τα κάτω», υποχρεώνοντας τα αρμόδια όργανα να δράσουν.

Είναι χαρακτηριστικό πως όταν, το μακρινό πια 2018, μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είχαν καλέσει την Επιτροπή να υιοθετήσει μέτρα για την αντιμετώπιση των SLAPP, ο τότε Αντιπρόεδρος Frans Timmermans είχε αποκριθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση στερείται αρμοδιότητας να νομοθετήσει σχετικά. Εν τέλει βέβαια, όταν οι εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών συνασπίστηκαν και απαίτησαν λύσεις, και η αρμοδιότητα βρέθηκε και το φαινόμενο ρυθμίστηκε. Θρυαλλίδα των εξελίξεων, ο θάνατος ενός ανθρώπου. Της Δάφνης Καρουάνα Γκαλιζία, Μαλτέζας δημοσιογράφου, διαχειρίστριας του blog “Running Commentary”. Το 2017, στη Μάλτα των περίπου 470.000 κατοίκων, το “Running Commentary” σημείωνε επισκέψεις από σχεδόν 400.000 άτομα τη ημέρα. Ήδη τον προηγούμενο χρόνο η διαχειρίστριά του είχε διαρρεύσει έγγραφα που συνέδεαν στελέχη της μαλτέζικης κυβέρνησης με παράνομες πληρωμές από την κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν μέσω της τράπεζας Pilatus Bank, ενώ καθ’ όλη την πορεία της ως δημοσιογράφος είχε πρωτοστατήσει στην αποκάλυψη περιστατικών διαφθοράς.

Στις 16 Οκτωβρίου 2017 η Δάφνη Καρουάνα Γκαλιζία δολοφονείται σε ηλικία 53 ετών, έπειτα από έκρηξη βόμβας που τοποθετήθηκε στο αυτοκίνητό της. Κατά το χρόνο του θανάτου της εκκρεμούσαν σε βάρος της 43 αστικές και 5 ποινικές διαδικασίες για δυσφήμιση που είχαν υποβληθεί, μεταξύ άλλων, από τον πρωθυπουργό, τους υπουργούς οικονομίας και τουρισμού και τον πρόεδρο της κεντρικής τράπεζας της Μάλτας. Μεταξύ των εναγόντων και ο ιδιοκτήτης της Pilatus Bank, ο οποίος είχε ασκήσει σε βάρος της αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων της Αριζόνα, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, όπου διέμενε, διεκδικώντας χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης

ύψους 40.000.000 δολαρίων¹. Ακόμα και μετά το θάνατο της Γκαλιζία, η Pilatus Bank απαίτησε από εφημερίδες και ενημερωτικές ιστοσελίδες της Μάλτας να διαγράψουν από το ηλεκτρονικό τους αρχείο παλαιότερα άρθρα τους, που τη συνέδεαν με παράνομες πληρωμές και ξέπλυμα μαύρου χρήματος, απειλώντας με δικαστικές διαδικασίες για δυσφήμιση στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο Ηνωμένο Βασίλειο, ως τόπους επέλευσης της ζημιάς της. Επισημαίνοντας δημόσια το υψηλό κόστος για την αντίκρουση τέτοιων διαδικασιών στο εξωτερικό, πολλά μαλτέζικα μέσα ενημέρωσης υπέκυψαν στις πιέσεις και διέγραψαν τα επίμαχα άρθρα².

Ο θάνατος της Δάφνης Καρουάνα Γκαλιζία ανέδειξε την εκτεταμένη εργαλειοποίηση, όχι μόνο στη Μάλτα αλλά και στα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, νομικών διαδικασιών που, με πρόσχημα την προάσπιση νόμιμων δικαιωμάτων, απολήγουν στη φήμιση του δημόσιου διαλόγου, ευρύτερα γνωστών με το ακρωνύμιο SLAPP, από τον αμερικάνικο όρο “Strategic Lawsuits Against Public Participation”, δηλαδή «στρατηγικές αγωγές ενάντια στη δημόσια συμμετοχή»³. Βασικό τους χαρακτηριστικό η προσφυγή – αλλά και η απειλή προσφυγής – στη δικαιοσύνη από ισχυρά πρόσωπα, επιχειρήσεις ή οργανισμούς, σε βάρος δημοσιογράφων, μη

¹ Οι σχετικές πληροφορίες αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα του ιδρύματος Daphne Caruana Galizia, που ιδρύθηκε μετά το θάνατό της, www.daphne.foundation/en/justice/vexatious-libel-cases.

² Βλ. το από 17.12.2017 σημείωμα σύνταξης της Malta Independent με τίτλο “Pilatus Bank: Malta’s media freedom SLAPPed in the face”, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.independent.com.mt.

³ Ο όρος έλκει την καταγωγή του από την αμερικανική νομική θεωρία (βλ. P. Canan & G. W. Pring, “Strategic Lawsuits Against Public Participation”, *Social Problems* (1989), 506-519) και έχει καθιερωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο. Για την έννοια των SLAPPs βλ. την Σύσταση CM/Rec(2024)2 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη «για την αντιμετώπιση της χρήσης στρατηγικών αγωγών ενάντια στη δημόσια συμμετοχή (SLAPPs)», τις εκδόσεις της Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα με τίτλο “The impact of SLAPPs on human rights and how to respond”, 29.4.2024, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα www.ohchr.org και της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (στο εξής ως «ΕΛΕΔΑ») με τίτλο «Υποστηρίζοντας τη δημόσια συμμετοχή και την ελευθερία της έκφρασης. Οδηγός καλών πρακτικών ενάντια στις SLAPPs», Μάρτιος 2025, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα www.hilhr.gr, καθώς και τις αναλύσεις των J. Borg-Barthet, B. Lobina & M. Zabrocka, *The use of SLAPPs to silence journalists, NGOs and civil society*, European Parliament, Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, Ιούνιος 2021 και F. Farrington, “Punishment by process: the development of anti-SLAPP legislation in the European Union”, *ERA Forum* (2023), 519-534, σ. 521-523.

κυβερνητικών οργανώσεων και μελών της κοινωνίας των πολιτών που παρέχουν πληροφόρηση ή ασκούν κριτική για κάποιο ζήτημα δικαιολογημένου, δημόσιου ενδιαφέροντος. Συνήθως, αφορούν ισχυρισμούς δυσφήμισης, ωστόσο δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι διαδικασίες SLAPP λαμβάνουν μια ποικιλία μορφών, με την έγερση αιτιάσεων που εδράζονται όχι μόνο στο αστικό και το ποινικό, αλλά στο πειθαρχικό, ή ακόμα και στο διοικητικό δίκαιο, που κάλλιστα μπορούν να εργαλειοποιηθούν ως αντίποινα για τη δράση υπαλλήλων της διοίκησης αλλά και απλών πολιτών. Παραδείγματα όπως ο πειθαρχικός έλεγχος δημόσιων υπαλλήλων ή μελών ενός επαγγελματικού σωματείου για ενέργειες που σχετίζονται με κάποια δράση συμμετοχής του κοινού και η λήψη μέτρων διοικητικού καταναγκασμού σε βάρος μέσων ενημέρωσης ή υπερασπιστών των ανθρώπινων δικαιωμάτων - φανταστείτε ένα πρόστιμο από μια Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα ή ένα Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης - δεν ανήκουν στη σφαίρα της φαντασίας αλλά αντίθετα, σε μια εποχή που οι μηχανισμοί διασφάλισης του κράτους δικαίου φαίνεται να δοκιμάζονται, τείνουν να λάβουν ανησυχητικές διαστάσεις.

Παρά τη φαινομενική θεμελίωσή τους στο νόμο, οι ισχυρισμοί αυτοί είναι αβάσιμοι εν όλω ή εν μέρει, ενώ μπορεί να συνοδεύονται από διογκωμένες αξιώσεις, *forum shopping*, πολλαπλότητα διαδικασιών και κακόπιστη χρήση δικονομικών δικαιωμάτων. Πραγματικός τους στόχος δεν είναι η αποκατάσταση κάποιου τρωθέντος δικαιώματος αλλά η οικονομική και ηθική εξουθένωση του – συνήθως ασθενέστερου – αμυνόμενου, με τον εγκλωβισμό του για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε μια δικαστική, διοικητική ή πειθαρχική διαδικασία, και η πρόκληση δυσανάλογων εξόδων, προκειμένου αυτός να αμυνθεί. Έτσι, η συνθηκολόγησή του στις απαιτήσεις του - συνήθως ισχυρότερου - επιτιθέμενου θα καταστεί μονόδρομος και θα σηματοδοτήσει την τύχη οποιουδήποτε άλλου θελήσει να αναλάβει ανάλογη δράση στο μέλλον.

Έπειτα, λοιπόν, από το θάνατο της Γκαλιζία, διάφοροι φορείς της κοινωνίας των πολιτών κινητοποιούνται, πιέζουν και προτείνουν μέτρα προστασίας. Χρειάστηκε, όμως, να περάσουν επτά χρόνια κοινωνικών δράσεων, προκειμένου η Ευρωπαϊκή Ένωση να πειστεί τελικά για την ανάγκη να ρυθμίσει το φαινόμενο των SLAPP και να θεσπίσει την Οδηγία 1069/2024⁴, ευρύτερα γνωστή ως «ο νόμος της Δάφνης». Η Οδηγία έρχεται ως συνέχεια μιας Σύστασης, που είχε απευθύνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς τα κράτη μέλη το 2022⁵, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού σχεδίου δράσης για τη δημοκρατία, ώστε να ληφθούν μέτρα για την προστασία των δημοσιογράφων και των υπερασπιστών των ανθρώπινων δικαιωμάτων, από τέτοιου είδους διαδικασίες. Είναι όμως γνωστό πως, στο ενωσιακό δίκαιο, μια Σύσταση δεν αρκεί, καθώς από τη φύση της ΔΕΝ δημιουργεί δικαιώματα, τα οποία οι ιδιώτες να μπορούν να επικαλεστούν ενώπιον των εθνικών τους δικαστηρίων, με αποτέλεσμα να μην παρέχει επαρκή προστασία.

Ξεκινώντας από το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της, η Οδηγία αποσκοπεί στο να παράσχει προστασία, πρώτον, απέναντι «σε προδήλως αβάσιμες αγωγές» και, δεύτερον, απέναντι «σε καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες», οι οποίες στρέφονται κατά φυσικών αλλά και νομικών προσώπων λόγω του ότι προβαίνουν σε «ενέργειες συμμετοχής του κοινού», μόνο όμως σε αστικές δίκες – εξαιρούνται λοιπόν οι ποινικές⁶, οι διοικητικές και οι πειθαρχικές διαδικασίες – και εφόσον έχουν διασυννοριακές επιπτώσεις⁷

⁴ Οδηγία 2024/1069/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11^{ης}.4.2024, για την προστασία των προσώπων που προβαίνουν σε ενέργειες συμμετοχής του κοινού από προδήλως αβάσιμες αγωγές ή καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες («στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού»), ΕΕ L, 2024/1069, 16.4.2024.

⁵ Σύσταση (ΕΕ) 2022/758 της Επιτροπής της 27ης Απριλίου 2022 σχετικά με την προστασία των δημοσιογράφων και των υπερασπιστών των ανθρώπινων δικαιωμάτων από προδήλως αβάσιμες ή καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού («στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού»), ΕΕ L 138/2022, σ. 30–44.

⁶ Παρόλα αυτά, η εκκίνηση παράλληλων διαδικασιών αστικής και ποινικής φύσης από τον ίδιο προσφεύγοντα για το αυτό βιοτικό συμβάν μπορεί να αποτελέσει ένδειξη για τον χαρακτηρισμό της αστικής διαδικασίας ως καταχρηστικής.

⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Οδηγίας, αυτή εφαρμόζεται σε υποθέσεις αστικής ή εμπορικής φύσης με διασυννοριακές επιπτώσεις που εκδικάζονται στο πλαίσιο αστικών διαδικασιών,

– εξαιρούνται λοιπόν υποθέσεις που όλα τα στοιχεία τους περιορίζονται στην επικράτεια ενός μόνο κράτους μέλους.

Σε σχέση με την τελευταία απαίτηση, να πούμε ότι περιορίζει σημαντικά το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και είναι αποτέλεσμα της επιλογής, ως νομική βάση, του άρθρου 81 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά με τη δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις, που αναγκαία, πρέπει να έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις. Γενικά θεωρώ τη συζήτηση για τις νομικές βάσεις ως ένα από τα πιο βαρετά ζητήματα του ενωσιακού δικαίου, κι έτσι θα περιοριστώ να αναφέρω ότι η κατάσταση θα ήταν διαφορετική αν είχε προτιμηθεί το άρθρο 114 της ίδιας Συνθήκης, για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με την εγκαθίδρυση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

Για ποιο λόγο;

Γιατί θα επέτρεπε την τυποποίηση ακόμα και εκείνων των περιπτώσεων οι οποίες περιορίζονται αποκλειστικά στο εσωτερικό των κρατών μελών, επιλογή που προτάθηκε, ήταν δυνατή και είχε ήδη προκριθεί στην περίπτωση της Οδηγίας 1937/2019, για την προστασία των whistleblowers που αναφέρουν παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης.

Επιστρέφοντας στην ανάλυση των προϋποθέσεων εφαρμογής της Οδηγίας, η έννοια της προδήλως αβάσιμης αγωγής δεν προσδιορίζεται στο κείμενό της. Ως τέτοια όμως θα μπορούσε να νοηθεί η αγωγή που ασκείται αν και είναι καταφανώς απαράδεκτη, στερείται ερείσματος στο νόμο, ή βασίζεται σε ισχυρισμούς που είναι εξόφθαλμα αναληθείς. Καθώς, όμως, η κατά τα

συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών προσωρινών και ασφαλιστικών μέτρων και ανταγωγών, ανεξάρτητα από το είδος του δικαστηρίου. Ιδίως, δεν εκτείνεται σε φορολογικές, τελωνειακές ή διοικητικές υποθέσεις, ούτε σε υποθέσεις ευθύνης του κράτους για πράξεις και παραλείψεις κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας (*acta iure imperii*), ενώ δεν εφαρμόζεται σε ποινικές υποθέσεις, ούτε στη διαιτησία, και δεν θίγει το ποινικό δικονομικό δίκαιο. Παράλληλα, όπως διευκρινίζεται στην 19^η αιτιολογική της σκέψη, σε περίπτωση άσκησης αστικών αξιώσεων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, η Οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο όταν διέπεται πλήρως από το αστικό δικονομικό δίκαιο, όχι όμως όταν η εξέτασή τους διέπεται εν όλω ή εν μέρει από το ποινικό δικονομικό δίκαιο.

ανωτέρω αβασιμότητα σπανίως θα είναι τόσο πρόδηλη, η Οδηγία προέβλεψε τις καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες. Ως τέτοιες προσδιορίζονται οι αξιώσεις αστικής ή εμπορικής φύσης που έχουν ως κύριο σκοπό την αποτροπή, τον περιορισμό ή την τιμωρία κάποιας δράσης ή δήλωσης οποιουδήποτε φυσικού ή νομικού προσώπου - δηλαδή όχι μόνο κάποιου δημοσιογράφου ή κάποιου μέσου ενημέρωσης - η οποία αφορά σε ένα θέμα δημόσιου συμφέροντος. Τέτοιου είδους θέματα αποτελούν το περιβάλλον⁸, τα θεμελιώδη δικαιώματα, η δημόσια υγεία και η δράση τόσο της νομοθετικής, της εκτελεστικής ή της δικαστικής εξουσίας, όσο και προσώπων που, λόγω της θέσης ή της δραστηριοποίησής τους στην κοινωνία, θεωρούνται δημόσια.

Κατά τα λοιπά, η καταχρηστικότητα αυτών των διαδικασιών μπορεί να λάβει μια ποικιλία μορφών. Η Οδηγία προβλέπει, κατά τρόπο μη εξαντλητικό, μια σειρά από ενδείξεις που δεν απαιτείται να συντρέχουν αθροιστικά, τις οποίες και μπορούμε να λαμβάνουμε υπ' όψιν. Προφανής ένδειξη η έγερση αξιώσεων εν όλω ή εν μέρει δυσανάλογων, υπερβολικών ή παράλογων, που αφ' εαυτές καταδεικνύουν την πρόθεση να προκαλέσουν φόβο, με απώτερο σκοπό τη φίμωση του δημόσιου διαλόγου. Λιγότερο προφανής η κακόπιστη άσκηση δικονομικών δικαιωμάτων που περιλαμβάνει τη δόλια ή καταχρηστική επιλογή του *forum* της διαφοράς, με κριτήριο να δυσχερανθεί η υπεράσπιση του εναγομένου⁹, τη συνειδητή επιμήκυνση της διαδικασίας,

⁸ Πρβλ. σχετικά την έκδοση των Ι. Γουσέτη & Κ. Νούμτα, Eco-SLAPPs. Νομικός εκφοβισμός και τοπική περιβαλλοντική δράση στην Ελλάδα, ΕλλΕΔΑ και Heinrich Böll Stiftung, 2025, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα gr.boell.org.

⁹ Όπως εύστοχα επισημαίνεται από τους J. Borg-Barthet & F. Farrington, "The EU's anti-SLAPP Directive: a partial victory for rule of law advocacy in Europe", *German Law Journal* (2024), 840-855, σ. 854, η ρητή συμπερίληψη της δόλιας ή καταχρηστικής άγρας δικαστηρίου, μεταξύ των ενδείξεων οι οποίες καταφάσκουν μια καταχρηστική δικαστική διαδικασία που αποσκοπεί στην αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού, θα πρέπει να εκληφθεί ως οδηγός προς τα εθνικά δικαστήρια να αφίστανται από το τεκμήριο ότι κάθε επίκληση των κανόνων δικαιοδοσίας, που προβλέπει ο Κανονισμός 1215/2012/ΕΕ, είναι θεμιτή. Σε περίπτωση, άλλωστε, που τα δικαστήρια θεωρούσαν ότι δεν δύναται να αξιολογήσουν ως καταχρηστική την επιλογή του ενάγοντος να ασκήσει τη σχετική αγωγή του εντός ενός ευνοϊκού για τον ίδιο και δυσμενούς για τον αντίδικό του *forum* απλά και μόνο επειδή αυτή του η δυνατότητα προβλέπεται από τον Κανονισμό

ώστε να εγκλωβιστεί ο εναγόμενος σε ένα δικαστικό αγώνα για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, τον κατακερματισμό του αντικειμένου της διαφοράς, ώστε να προκληθούν περισσότερες δίκες, που θα δεσμεύσουν περισσότερους πόρους του εναγομένου, τη στοχοποίηση του τελευταίου με πολλαπλές ή παράλληλες διαδικασίες οποιασδήποτε φύσης – λόγου χάρη αστικές και ποινικές – ακόμα και από περισσότερους διαδίκους, που συνδέονται με τον ενάγοντα της κύριας δίκης – φανταστείτε μια αγωγή που ασκείται από ένα πολυπληθές σωματείο και, ταυτόχρονα, από καθένα από τα μέλη του – και, τέλος, τον τερματισμό των διαδικασιών με πρωτοβουλία του ενάγοντος πριν από την έκδοση απόφασης, έπειτα όμως από την εξόντωση των οικονομικών και ψυχολογικών δυνάμεων του αντιπάλου του.

Αυτονόητο είναι ότι ο εκφοβισμός, η παρενόχληση ή η διατύπωση απειλών από τον ενάγοντα ή τους νομικούς παραστάτες του, τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια μιας δικαστικής διαδικασίας, αποτελούν πρόσθετες ενδείξεις για την κατάφαση της καταχρηστικότητας, καθώς δύνανται αφ' εαυτές να καταστείλουν τη δημόσια συμμετοχή. Δείτε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί στα καθ' ημάς η εξώδικη πρόσκληση για την επανόρθωση των προσβολών από κάποιο δημοσίευμα, που προβλέπει ο νόμος για την αστική ευθύνη του τύπου. Με απειλές για τη λήψη νομικών μέτρων ως προστάδιο για την άσκηση μιας αγωγής, οι ισχυροί προσφεύγοντες απαιτούν από τους στόχους τους να ανασκευάσουν, στην ουσία να συνθηκολογήσουν, και να συμπεριφερθούν με έναν τρόπο που ουδόλως θα αποδέχονταν σε διαφορετική περίπτωση, υπονομεύοντας εν τέλει οι ίδιοι την αξιοπιστία τους¹⁰.

1215/2012/ΕΕ, η αναφορά της Οδηγίας σε δόλια ή καταχρηστική άγρα δικαστηρίου θα στερούνταν κάθε νοήματος.

¹⁰ Έτσι στη μελέτη της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με τίτλο «Χαρτογραφώντας το τοπίο των SLAPP στην Ελλάδα», Μάρτιος 2025, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα της ΕΛΕΔΑ.

Προκειμένου λοιπόν να αποκαταστήσει την κατάχρηση, και να καταστήσει αποτρεπτική την έγερση αγωγών SLAPP με διασυννοριακές επιπτώσεις, η Οδηγία θεσμοθέτησε μια σειρά από δικονομικές εγγυήσεις και μέσα έννομης προστασίας, που θα πρέπει να διασφαλίζονται στο εσωτερικό όλων των κρατών μελών¹¹.

Ποια είναι αυτά;

Πρώτα απ' όλα το αίτημα για απόρριψη της αγωγής σε όσο το δυνατόν πιο πρώιμο στάδιο της αντιδικίας, ένα δικαίωμα το οποίο, περιέργως, προβλέπεται μόνο για τις προδήλως αβάσιμες – όχι όμως και για τις καταχρηστικές – αγωγές, διασπώντας αναιτιολόγητα το πλέγμα προστασίας που, σε επίπεδο αρχής, φιλοδοξεί να εγκαθιδρύσει η Οδηγία.

Ποια η χρησιμότητά του;

Μα να αποδεσμεύσουμε όσο το δυνατόν πιο σύντομα τον στόχο μιας αγωγής SLAPP από τις δικαστικές διαδικασίες, προκειμένου να επανέλθει απερίσπαστος στην κοινωνική του δράση.

Με ποιον τρόπο;

Με μια ταχεία διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας ο ενάγων θα έχει την υποχρέωση να τεκμηριώσει την αγωγή του και στο πλαίσιο αξιολόγησής της για το αν θα πρέπει να απορριφθεί σε πρώιμο στάδιο¹². Η αποδεικτική διευκόλυνση υπέρ του εναγομένου μιας αγωγής SLAPP είναι προφανής, καθώς αυτός αρκεί να ισχυριστεί και να αποδείξει ενδείξεις από τις οποίες πιθανολογείται ότι η σε βάρος του αγωγή είναι προδήλως αβάσιμη και έχει ασκηθεί λόγω του ότι ο ίδιος προβαίνει σε ενέργειες συμμετοχής του κοινού. Εφόσον το πράξει, το βάρος απόδειξης μετατοπίζεται στον ενάγοντα αντίδικό του. Εάν ο τελευταίος δεν καταφέρει να δημιουργήσει πλήρη δικανική πεποίθηση στο δικαστήριο είτε για το ότι η αγωγή δεν στοχεύει κάποια ενέργεια συμμετοχής του κοινού είτε για το ότι δεν είναι προδήλως

¹¹ Για μία αναλυτική παρουσίαση των προβλέψεων της Οδηγίας βλ. Ε. Νικολάου, «Η προστασία από τις διαδικασίες SLAPP ως ζητούμενο για την ενωσιακή και την ελληνική έννομη τάξη», *ΕλλΔνη* (2025), 1033-1050, σ. 1044.

¹² Άρθρα 6, 7, 11 και 12 της Οδηγίας.

αβάσιμη, η αίτηση απόρριψης θα γίνει δεκτή. Ευνόητο είναι ότι ο εναγόμενος μιας αγωγής SLAPP δεν υποχρεούται να υποβάλει αίτηση απόρριψης σε πρώιμο στάδιο, αν και μπορεί να καταπειστεί να το πράξει, υπό το φόβο τυχόν αδράνειά του να εκληφθεί ως σιωπηρή αναγνώριση κάποιου βαθμού βασιμότητας της αγωγής. Η απόρριψη σε πρώιμο στάδιο μιας προδήλως αβάσιμης αγωγής SLAPP μπορεί να αφορά μόνο ένα μέρος, και όχι αναγκαία το σύνολό της, ενώ η μη ευδοκίμηση της αίτησης σαφώς και ΔΕΝ αποτελεί πρόκριμα για την εξέλιξη της κύριας δίκης. Τέλος, ένδικο μέσο πρέπει να προβλέπεται μόνο για τις αποφάσεις που δέχονται σχετικές αιτήσεις, ενώ για τις απορριπτικές, η προσβολή με ένδικο μέσο εναπόκειται στην κρίση του εκάστοτε εθνικού νομοθέτη.

Επόμενη εγγύηση η δυνατότητα ενώσεων, σωματείων, συνδικαλιστικών οργανώσεων και άλλων οντοτήτων να υποστηρίζουν τον εναγόμενο μιας αγωγής SLAPP. Η εν λόγω στήριξη μπορεί να λάβει τη μορφή παροχής πληροφοριών και εμπειρογνωμοσύνης σχετικά με την υπόθεση, ώστε το δικαστήριο να μπορέσει να αξιολογήσει αν μια διαδικασία είναι καταχρηστική ή μια αξίωση προδήλως αβάσιμη, ή τη μορφή παρέμβασης υπέρ του εναγομένου, στο πλαίσιο της δίκης¹³.

Ακόμα, οι εθνικές νομοθεσίες πρέπει να προβλέψουν ώστε τα δικαστήρια, που επιλαμβάνονται αγωγών SLAPP, να έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν κυρώσεις ή άλλα, εξίσου αποτρεπτικά μέτρα, όπως η επιβολή ποινών τάξης, η καταβολή αποζημίωσης και η υποχρέωση δημοσίευσης της σχετικής δικαστικής απόφασης¹⁴. Ανάλογα με τις επιλογές που θα προκριθούν σε κάθε κράτος μέλος, η επιβολή αυτών των κυρώσεων και η λήψη αυτών των μέτρων μπορεί να λαμβάνει χώρα ακόμα και αυτεπαγγέλτως, ενώ η δυνατότητα αυτή θα πρέπει να υφίσταται ακόμα και σε περίπτωση που οι

¹³ Άρθρο 9 της Οδηγίας.

¹⁴ Σχετικά τα άρθρα 14 και 15 της Οδηγίας.

ενάγοντες τροποποιήσουν τα δικόγρατά τους, ή παραιτηθούν από αυτά σε μεταγενέστερο χρόνο, αφού επιτύχουν τον στόχο τους και ανακόψουν μια δράση συμμετοχής του κοινού.

Περνώντας στις οικονομικές παραμέτρους της δίκης, ο εναγόμενος μιας αγωγής SLAPP θα πρέπει, πρώτα απ' όλα, να έχει τη δυνατότητα να λάβει νομική βοήθεια, και να αξιώσει την πλήρη επιδίκαση της δαπάνης, στην οποία πραγματικά υποβλήθηκε, ανεξάρτητα από τον πίνακα εκκαθάρισης δικαστικών εξόδων που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, παρεκτός αν το ύψος της κριθεί υπερβολικό. Περαιτέρω όμως, θα πρέπει να δύναται να αιτηθεί, και πάλι στο πλαίσιο μιας ταχείας διαδικασίας, την παροχή εγγυοδοσίας από τον ενάγοντα, αφενός μεν για να καλύψει τα δικαστικά έξοδα, στα οποία αναμένεται να υποβληθεί, προκειμένου να υπερασπιστεί τον εαυτό του, και, αφετέρου, για να διασφαλίσει την είσπραξη τυχόν δίκης του αξίωσης για αποζημίωση¹⁵. Με δεδομένη τη φιλοδοξία του ενωσιακού νομοθέτη η συγκεκριμένη διάταξη να λειτουργήσει όχι μόνο υποστηρικτικά για το θύμα, αλλά και αποτρεπτικά για το θύτη, προσαυξάνοντας εξ αρχής το κόστος, για όποιον επιλέξει να ασκήσει μια αγωγή SLAPP, παρίσταται λογικό η παροχή εγγυοδοσίας να μην εξαρτάται είτε από αδυναμία του εναγομένου να ανταποκριθεί στα έξοδα της δίκης, είτε από αφερεγγυότητα του ενάγοντος, αν και οι ως άνω παράγοντες, εφόσον υφίστανται, σαφώς και θα ληφθούν υπ' όψιν κατά τη λήψη του εξεταζόμενου προληπτικού μέτρου.

Αν τώρα η αγωγή SLAPP έχει ασκηθεί σε δικαστήριο τρίτης χώρας, εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Οδηγία προβλέπει το δικαίωμα του εναγομένου να ζητήσει από τα δικαστήρια του τόπου κατοικίας του αποζημίωση για ζημιές και έξοδα που προέκυψαν, ή αναμένεται εύλογα να προκύψουν, ως αποτέλεσμα της διαδικασίας που έχει ανοιγεί σε βάρος του ενώπιον του

¹⁵ Άρθρα 6, 7 και 10 της Οδηγίας.

δικαστηρίου της τρίτης χώρας¹⁶. Μάλιστα το τελευταίο χρονικό διάστημα, η αντιδικία ενώπιον των ολλανδικών δικαστηρίων μεταξύ της Greenpeace και του αμερικανικού πετρελαϊκού κολοσσού Energy Transfer, παρουσιάζεται ως η πρώτη χρήση ακριβώς αυτού του δικαιώματος, αν και κάτι τέτοιο σίγουρα δεν είναι προφανές, πιθανόν να μην είναι και απολύτως ακριβές.

Τι έχει συμβεί.

Το 2014, στη Βόρεια Ντακότα των Ηνωμένων Πολιτειών, η Energy Transfer πρότεινε τη δημιουργία ενός αγωγού, που θα μετέφερε αργό πετρέλαιο από τη Βόρεια Ντακότα στο Ιλινόις. Τα μέλη μιας φυλής αυτόχθονων ινδιάνων αντιτάχθηκαν στο σχεδιασμό, καθώς υποστήριζαν ότι θα έβαζε σε κίνδυνο το νερό της περιοχής. Όπως ήταν αναμενόμενο, η Greenpeace στάθηκε στο πλευρό τους, με αποτέλεσμα, το 2019, οι οντότητες της οργάνωσης στις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και η Greenpeace International, με έδρα στις Κάτω Χώρες, να εναχθούν για δυσφήμιση από την Energy Transfer ενώπιον των δικαστηρίων της Βόρειας Ντακότα. Αν και εξ αρχής η Greenpeace υποστήριξε ότι σκοπός της αγωγής ήταν η φίμωση του δημόσιου διαλόγου για ένα σοβαρό περιβαλλοντικό ζήτημα, η εξέλιξη της αντιδικίας δεν υπήρξε θετική για την ίδια και, πριν από λίγους μήνες, υποχρεώθηκε να καταβάλει στην Energy Transfer χρηματική ικανοποίηση ύψους 345 εκατομμυρίων δολαρίων.

Η Greenpeace έχει ασκήσει έφεση κατά της απόφασης, εν τω μεταξύ όμως αποφάσισε να εκμεταλλευτεί την Οδηγία για τις SLAPP και να ασκήσει αγωγή ενώπιον του Πρωτοδικείου του Άμστερνταμ, όπου εδρεύει, διεκδικώντας από την Energy Transfer τις ζημιές και τα έξοδα που έχει υποστεί, ως αποτέλεσμα των διαδικασιών ενώπιον των αμερικανικών δικαστηρίων. Κι όλα αυτά παρά το γεγονός ότι οι Κάτω Χώρες δεν έχουν ενσωματώσει την Οδηγία στο εθνικό τους δίκαιο. Η απόφαση αναμένεται να εκδοθεί μέχρι τις 3 Ιουνίου και το πολύ ενδιαφέρον για τη θεματική που εξετάζουμε, είναι να

¹⁶ Άρθρο 17 της Οδηγίας.

δούμε αν, έπειτα από τη θέση σε ισχύ της Οδηγίας για τις SLAPP, το Πρωτοδικείο του Άμστερνταμ θα ερμηνεύσει το ολλανδικό δίκαιο– που ανεξάρτητα από την Οδηγία, φαίνεται πως ήδη προέβλεπε το συγκεκριμένο δικαίωμα αποζημίωσης – κατά τρόπο με τον οποίο να υλοποιεί το αποτέλεσμα που επιδιώκει η Οδηγία. Την προστασία, δηλαδή, του, θεμελιώδους για την ενωσιακή έννομη τάξη, δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης.

Και ακριβώς επειδή αυτό το δικαίωμα είναι θεμελιώδες για εμάς στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όχι όμως και για όλους τους άλλους, εκτός της Ένωσης, η Οδηγία προβλέπει τη δυνατότητα άρνησης αναγνώρισης και εκτέλεσης μιας δικαστικής απόφασης, που έχει εκδοθεί σε τρίτη χώρα και κάνει δεκτή μια αγωγή SLAPP, εφόσον η εν λόγω διαδικασία κρίνεται προδήλως αβάσιμη ή καταχρηστική, κατά το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο ζητείται η αναγνώριση και η εκτέλεση¹⁷.

Εύλογα θα αναρωτηθεί κανείς. Καλά, μόνο από την αναγνώριση και εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων τρίτων χωρών μπορεί να πληγεί η ελευθερία της έκφρασης; Είναι το ίδιο πλαίσιο αναφοράς όταν μια ελληνική δικαστική απόφαση, που κάνει δεκτή μια αγωγή δυσφήμισης σε βάρος κάποιου μέσου ενημέρωσης, επιδιώκεται να εκτελεστεί στη Φινλανδία, τη στιγμή που, σε σχέση με τη διασφάλιση της ελευθερίας του τύπου, για το 2026 η χώρα μας κατέχει την 86^η θέση στη σχετική παγκόσμια κατάταξη των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα - τελευταία μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ενώ η Φινλανδία κατέχει την αντίστοιχη έκτη θέση; Αναμφίβολα όχι.

¹⁷ Άρθρο 16 της Οδηγίας. Όπως επισημαίνεται στην 43^η αιτιολογική της σκέψη, εναπόκειται στα κράτη μέλη να επιλέξουν αν θα αρνηθούν την αναγνώριση και την εκτέλεση δικαστικής απόφασης τρίτης χώρας ως προδήλως αντίθετης προς τη δημόσια τάξη ή βάσει χωριστού λόγου άρνησης.

Παρόλα αυτά, η ενωσιακή έννομη τάξη στηρίζεται σε μια θεμελιώδη γενική αρχή. Την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης¹⁸. Και αυτή η αμοιβαία εμπιστοσύνη υπολαμβάνει ως δεδομένη την ορθή εφαρμογή τόσο του εθνικού όσο και του ενωσιακού δικαίου από τα δικαστήρια των κρατών μελών, καλώντας το κράτος αναγνώρισης και εκτέλεσης μιας δικαστικής απόφασης να μην αμφισβητήσει τα πορίσματα, στα οποία κατέληξαν οι δικαιοδοτικοί μηχανισμοί του κράτους προέλευσής της. Το γεγονός αυτό σημαίνει πως, στο πλαίσιο της ενωσιακής έννομης τάξης, η προστασία του θιγόμενου από μια αγωγή SLAPP περιορίζεται μέχρι το χρονικό σημείο εκφοράς της δικαστικής κρίσης;

Σαφώς και όχι, όπως πρόσφατα επιβεβαίωσε το Δικαστήριο της Ένωσης με την απόφασή του στην υπόθεση C-633/22¹⁹. Στα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, το 2006 η γαλλική εφημερίδα *Le Monde* δημοσίευσε άρθρο στο οποίο γινόταν λόγος για την πρόσληψη ενός γιατρού από την ισπανική ομάδα ποδοσφαίρου *Real Μαδρίτης*, παρά την παλαιότερη σύλληψή του στο πλαίσιο σκανδάλου ντόπινγκ, με ενεχόμενους αθλητές της ποδηλασίας. Τόσο η *Real* όσο και ο γιατρός του συλλόγου, άσκησαν αγωγή ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων, σε βάρος του εκδότη της εφημερίδας και του συντάκτη του άρθρου, προκειμένου να αποκαταστήσουν την ηθική βλάβη που υπέστησαν από το δημοσίευμα. Αφού η ισπανική δικαιοσύνη επιδίκασε ποσό 300.000 ευρώ στον ποδοσφαιρικό σύλλογο και 30.000 ευρώ στο μέλος του ιατρικού επιτελείου, οι νικήσαντες ενάγοντες επεδίωξαν την εκτέλεση της απόφασης στη Γαλλία. Εκεί όμως συνάντησαν την άρνηση των γαλλικών δικαστικών αρχών, με το Εφετείο των Παρισίων να κρίνει πως μια τέτοια εξέλιξη θα είχε ως αποτέλεσμα να αποτρέψει τη συμμετοχή ενός

¹⁸ Για το περιεχόμενο αυτής της αρχής βλ. Δ. Λέντζη, *Η αμοιβαία εμπιστοσύνη ως θεμέλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Ευρασία, 2023.

¹⁹ ΔΕΕ 4.10.2024, C-633/22 *Real Madrid Club de Fútbol & AE κατά EE & Société Éditrice du Monde SA*, EU:C:2024:843. Για μια εμπεριστατωμένη ανάλυση της απόφασης βλ. Z. Nowicka, “SLAPP vs. mutual trust: protecting the public debate through public policy considerations”, *German Law Journal* (2024), 1-18.

δημοσιογράφου και ενός μέσου ενημέρωσης στη δημόσια συζήτηση, για θέματα που άπτονται του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης, θίγοντας την ελευθερία της έκφρασης και αντιβαίνοντας προδήλως στη γαλλική δημόσια τάξη.

Έπειτα από την υποβολή σχετικού προδικαστικού ερωτήματος, το ΔΕΕ κλήθηκε να ερμηνεύσει τις σχετικές διατάξεις του Κανονισμού για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, που πλέον τυποποιούνται στα άρθρα 45 και 46 του Κανονισμού 1215/2012²⁰. Ότι, δηλαδή, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης υποχωρεί και η εκτέλεση μιας δικαστικής απόφασης κράτους μέλους απορρίπτεται, μόνο αν αντίκειται προδήλως στη δημόσια τάξη του κράτους αναγνώρισης και εκτέλεσης.

Στην απόφασή του το ΔΕΕ επεσήμανε την ανάγκη στενής ερμηνείας των σχετικών προβλέψεων του Κανονισμού, καθώς παριστούν εξαίρεση από την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Στη συνέχεια έκρινε πως η δημόσια τάξη παραβιάζεται τελικά, όταν οι επιπτώσεις της απόφασης προσβάλλουν κατάφωρα θεμελιώδεις αρχές και αξίες όχι μόνο του κράτους αναγνώρισης και εκτέλεσης, αλλά και της ίδιας της ενωσιακής έννομης τάξης, μεταξύ των οποίων περιέλαβε και την ελευθερία της έκφρασης. Ως εκ τούτου, από τη σκοπιά του ενωσιακού δικαίου, είναι θεμιτός ο έλεγχος σχετικά με το αν η εκτέλεση μιας απόφασης κάποιου κράτους μέλους, που υποχρεώνει σε καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ως συνέπεια κάποιου δημοσιεύματος, προσβάλλει κατά τρόπο κατάφωρο την ελευθερία της έκφρασης στο εσωτερικό του κράτους μέλους αναγνώρισης και εκτέλεσης²¹.

²⁰ Κανονισμός 1215/2012/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης.12.2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ΕΕ L 351/20.12.2012, σ. 1.

²¹ ΔΕΕ, C-633/22, ό.π., σκ. 66-67.

Ποιο το αντικείμενο αυτού του ελέγχου;

Το αν η προς εκτέλεση αξίωση αποδεικνύεται προδήλως δυσανάλογη σε σχέση με την επίμαχη προσβολή της φήμης, ενέχοντας, κατά συνέπεια, τον κίνδυνο αποτρεπτικού αποτελέσματος είτε για την κάλυψη ανάλογων ζητημάτων στο μέλλον είτε γενικότερα, για την άσκηση της ελευθερίας του τύπου.

Ποιους παράγοντες μπορούμε να συνεκτιμούμε σχετικά; Τους οικονομικούς πόρους του υπόχρεου σε καταβολή προσώπου, τη σοβαρότητα της παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς και την έκταση της ζημίας, που καταλόγισε η προς εκτέλεση απόφαση, καθώς και τα ποσά που συνήθως επιδικάζονται για παρεμφερείς προσβολές, από τα δικαστήρια του κράτους εκτέλεσης²². Σε περίπτωση διαπίστωσης μιας πρόδηλης προσβολής της ελευθερίας του τύπου, η άρνηση εκτέλεσης της σχετικής απόφασης μπορεί να περιοριστεί μόνο στο μέρος της απόφασης που προδήλως στερείται αναλογικότητας, ενώ, αν υφίστανται περισσότεροι υπόχρεοι, η άρνηση μπορεί να αφορά ορισμένους μόνο από αυτούς.

Η κριτική που διατυπώθηκε στη θεωρία, κατατείνει στην άποψη ότι το ΔΕΕ επιτρέπει εν πολλοίς στον δικαστή του κράτους μέλους αναγνώρισης και εκτέλεσης να πραγματοποιήσει έναν απαγορευμένο έλεγχο των εκτιμήσεων επί της ουσίας, στις οποίες κατέληξε το δικαστήριο του κράτους μέλους προέλευσης της απόφασης, καθώς του αναγνωρίζει τη δυνατότητα να ελέγξει την αναλογικότητα του ποσού της χρηματικής ικανοποίησης, που έχει ήδη επιδικαστεί. Ωστόσο, η άποψη αυτή παραγνωρίζει το γεγονός ότι το δικαστήριο του κράτους μέλους αναγνώρισης και εκτέλεσης δεν καλείται να προβεί σε κάποια επί της ουσίας αναθεώρηση της αλλοδαπής απόφασης, αλλά, να επιχειρήσει να προβλέψει αν η αναγνώριση και η εκτέλεσή της θα έχει ως αποτέλεσμα την καταστολή, στο εσωτερικό του κράτους μέλους

²² ΔΕΕ, C-633/22, ό.π., σκ. 68-73.

αναγνώρισης και εκτέλεσης, ενός θεμελιώδους δικαιώματος. Με άλλα λόγια, κατά τη φρασεολογία που έχει χρησιμοποιήσει ο Άρειος Πάγος (ΑΠ 579/2019), «η επιφύλαξη της δημόσιας τάξης δρα μόνο όταν όχι η αλλοδαπή απόφαση ως τοιαύτη, αλλά οι συνέπειές της, οι επιπτώσεις της, αντιστρατεύονται στη συγκεκριμένη περίπτωση, και μάλιστα προδήλως, τις θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξης του κράτους αναγνώρισης και εκτέλεσης».

Επιστρέφοντας στην Οδηγία, η προθεσμία για την ενσωμάτωση των διατάξεών της στις εθνικές έννομες τάξεις παρήλθε στις 7 Μαΐου. Παρόλα αυτά, μεταξύ των 26 κρατών μελών, μόνο έξι – Γαλλία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Σλοβενία και Σουηδία – έχουν ολοκληρώσει πλήρως τη μεταφορά στο εθνικό τους δίκαιο, δύο – Ιρλανδία και Ρουμανία – μερικώς, ενώ σε Αυστρία, Ουγγαρία, Ιταλία και Πορτογαλία η διαδικασία δεν έχει καν ξεκινήσει²³. Στα υπόλοιπα κράτη μέλη, μεταξύ των οποίων και η χώρα μας, είτε έχει συγκροτηθεί κάποια νομοπαρασκευαστική επιτροπή, είτε υπάρχει κάποιο σχέδιο νόμου που περιμένει να πάρει το δρόμο του για ψήφιση. Είναι πάντως αναγκαίο να σημειωθεί πως, σε συμφωνία με την αρχή της δικονομικής τους αυτονομίας, τα κράτη μέλη δεν είναι υποχρεωμένα να εισάγουν στην έννομη τάξη τους νέα ένδικα βοηθήματα, αλλά δύνανται να αξιοποιήσουν ήδη υφιστάμενες διαδικασίες του εθνικού τους δικαίου, υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι αυτές επαρκούν, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της Οδηγίας.

Θα μου πείτε, έχουμε τα δικαιώματα της Οδηγίας, αργά ή γρήγορα όλοι θα τα προβλέψουν, για ποιο λόγο μας ενδιαφέρει το περιεχόμενο της ενσωμάτωσης κάθε χώρας; Γιατί από τις επιλογές που θα προκρίνει ο εκάστοτε εθνικός νομοθέτης, εκμεταλλευόμενος το περιθώριο εκτίμησης που του αναγνωρίζει η ίδια η Οδηγία, θα κριθεί το εύρος προστασίας μας από

²³ Για την πρόοδο της διαδικασίας ενσωμάτωσης της Οδηγίας βλ. <https://slapp-monitor.eu> και <https://eapil.org/what-we-do/working-groups/group-on-anti-slapp-directive-transpositions/>

τις SLAPP. Θα οριστεί η έννοια της «προδήλως αβάσιμης αγωγής», με την ευρύτητα του ιρλανδικού δικαίου, ώστε στην πράξη να μην διαχωρίζεται από τις καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες; Θα επεκταθεί η ταχεία διαδικασία απόρριψης και για τις καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες, όπως έγινε στη Λετονία και στη Σουηδία; Θα μπορούν τα δικαστήρια να επιβάλουν κυρώσεις και να λαμβάνουν αποτρεπτικά μέτρα αυτεπαγγέλτως, όπως προβλέπεται πλέον στη Σλοβενία και στη Μάλτα; Κυρίως, όμως, θα τολμήσει ο εθνικός νομοθέτης να επεκτείνει το κανονιστικό περιεχόμενο της Οδηγίας, ώστε να υπερβεί και αυτό ακόμα το πεδίο εφαρμογής του δίκαιου της Ένωσης²⁴, συμπεριλαμβάνοντας εγγυήσεις και έναντι διαδικασιών SLAPP, οι οποίες στερούνται διασυννοριακού χαρακτήρα²⁵; Ας μην ξεχνάμε, πως θα αποτελούσε αξιολογική αντινομία της έννομης τάξης η ρύθμιση υποθέσεων SLAPP με διασυννοριακό χαρακτήρα, όχι όμως και αντίστοιχων εγχώριων υποθέσεων, καθώς θα αναγνωριζόταν η ύπαρξη ενός σοβαρού κινδύνου για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο οποίος όμως ενδιαφέρει μόνο αν σχετίζεται με περισσότερες έννομες τάξεις, και δεν αξίζει να ρυθμιστεί ειδικά, αν τα στοιχεία του εντοπίζονται αποκλειστικά στο εσωτερικό μιας χώρας.

Στην επόμενη συνεδρία υπάρχει εισήγηση για τις επιλογές που προτίθεται να κάνει ο Έλληνας νομοθέτης, να πω όμως πως ήδη, σε Λετονία, Σλοβενία και Ιρλανδία, όπου έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία ενσωμάτωσης της Οδηγίας, η προστασία που παρέχεται για τις SLAPP επεκτάθηκε, ώστε να καλύπτει και υποθέσεις αμιγώς εσωτερικού χαρακτήρα. Και, με αυτόν τον τρόπο, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο υπέρτατος υπερασπιστής της ενωσιακής έννομης τάξης, απέκτησε αρμοδιότητα να αποφαινεται επί

²⁴ Για τη σχετική δυνατότητα βλ. Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκό δίκαιο, Σάκκουλας, 2021, σ. 506-507.

²⁵ Άλλωστε κάτι τέτοιο συστήνεται από την ίδια την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βλ. την παρ. 4 της Σύστασης 2022/758/ΕΕ της Επιτροπής της 27^{ης}.4.2022 σχετικά με την προστασία των δημοσιογράφων και των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από προδήλως αβάσιμες ή καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού («στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού»), ΕΕ L 138/17.5.2022, σ. 30.

προδικαστικών ερωτημάτων από λετονικά, σλοβένικα και ιρλανδικά δικαστήρια, ακόμα και όταν οι διαδικασίες ενώπιόν τους στερούνται διασυννοριακού χαρακτήρα. Άλλωστε, όταν ο εθνικός νομοθέτης επιλέγει, κατά τη μεταφορά μιας οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, να επιφυλάξει την ίδια μεταχείριση στις καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και σε αντίστοιχες καταστάσεις αμιγώς εσωτερικού χαρακτήρα, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποκτά αρμοδιότητα να ερμηνεύει το δίκαιο της Ένωσης, έπειτα από την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος, παρά το γεγονός ότι το δίκαιο αυτό δεν διέπει ευθέως την επίμαχη κατάσταση. Και όταν σε μια υπόθεση εμπλέκεται ένα υπερεθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει αναγάγει την ελευθερία της έκφρασης σε αρχή που διέπει την ενωσιακή δημόσια τάξη, μπορούμε να είμαστε περισσότερο αισιόδοξοι πως, οι λύσεις που εν τέλει θα προκριθούν, θα σέβονται αυτήν την αρχή.

Σας κούρασα, κι εσείς όμως αντέξατε περισσότερο από όσο θα περίμενε οποιοσδήποτε εισηγητής ενωσιακού δικαίου.

Σας ευχαριστώ θερμά για την υπομονή.